

Μάθημα 11

1. Ανισότητα και Εκλογική Συμπεριφορά
2. Βιβλιογραφία για την Ανισότητα στην Ελλάδα

Ανισότητα και Εκλογική Συμπεριφορά

- Η συζήτηση άνοιξε λόγω της μεταβολής της εκλογικής συμπεριφοράς παραδοσιακών κοινωνικών στρωμάτων.
- Η διάσπαση της Αμερικανικής εργατικής τάξης και η μαζική ψήφιση του Τράμπ από του λευκούς εργάτες. Η μεταστροφή των ανώτερων μορφωτικά στρωμάτων προς το αμερικανικό δημοκρατικό κόμμα και τα Ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά ή/ και αριστερά κόμματα είναι μερικά από αυτά.
- Το βασικό πρόβλημα αυτής της συζήτησης είναι ότι ξεχνά την πολιτική ιστορία του μεσοπολέμου και την επίδραση των μεγάλων κρίσεων.
- Το σημείο αυτό θα προσπαθήσω να αναδείξω στη συνέχεια. Γι' αυτό και θα συζητήσουμε το άρθρο των "Cleavages" για τη Γερμανία (Kosse & Piketty 2021)
- Όμως σε κάθε περίπτωση η αναζήτηση/ ανάδειξη αυτών των συσχετίσεων είναι ένα σημαντικό ερευνητικό διεπιστημονικό πεδίο.

Η Διαχωριστική Γραμμή (cleavage) των Αντίπαλων Ελίτ

- Η λογική του Piketty είναι ότι η σύγχρονη διαχωριστική γραμμή μεταξύ δεξιάς και αριστεράς είναι μια αντιπαράθεση ανάμεσα στην ελίτ της διανοήσης που ψηφίζει αριστερά και στην ελίτ του πλούτου που ψηφίζει δεξιά.
- Σε αυτό το περιβάλλον υπάρχει πρόβλημα πολιτικής εκπροσώπησης της εργατικής τάξης και σε αυτό οφείλεται η εμφάνιση των ακροδεξιών κομμάτων όπως το Γερμανικό AfD.
- Αναγνωρίζει όμως ότι το σημαντικότερο κομμάτι των ανθρώπων χαμηλότερης μόρφωσης και χαμηλού πλούτου παρέμεινε στις τάξεις του SPD. Αυτό ήταν και παρέμεινε το μαζικό εργατικό κόμμα μετά το πόλεμο.
- Να παρατηρήσω από τώρα ότι οι Kosse–Piketty αναλύουν τα εκλογικά αποτελέσματα της μεταπολεμικής Γερμανίας ανεξάρτητα με το τι προηγήθηκε. Επίσης από την ανάλυσή τους απουσιάζει και ή αναφορά έστω για την κοινωνική βάση των κυβερνήσεων που προέκυψαν από το 2000 και μετά.

Μια Ιστορική Σύνοψη: από το Κάιζερ στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης και το Χίτλερ

- Το κομμάτι αυτό μνημονεύεται χωρίς να συζητιέται στο άρθρο (Kosse & Piketty 2021) αλλά η παράλειψη αφήνει κενά και έχει σημαντικές αναλυτικές συνέπειες.
- Η σύγχρονη πολιτική ιστορία της Γερμανίας σηματοδεύτηκε από το ενωτικό συνέδριο της Ερφούρτης (1896) όπου οι Γερμανοί μαρξιστές με την καταλυτική παρέμβαση του Ένγκελς συμμαχισαν με τους Λασαλικούς και σχημάτισαν το SPD.
- Η χρονιά δεν είναι τυχαία αφού είναι το τέλος της «μακράς κρίσης» (1873-1896). Το τέλος της κρίσης ήταν ένα σοκ για την αριστερά της εποχής. Οι περισσότεροι περίμεναν ότι ο καπιταλισμός δεν θα ανέκαμπτε ποτέ.
- Το «πρόγραμμα της Ερφούρτης» δεν ήταν κανένα επαναστατικό πρόγραμμα. Ήταν ένα πρόγραμμα αστικού εκδημοκρατισμού και είχε βασικότερο αίτημα τη δημιουργία νομοθετικού σώματος (βουλής) και την καθολική ψηφοφορία.
- Σε κάθε περίπτωση ο ελιγμός του Ένγκελς «έπιασε» και στην ηγεσία του κόμματος βρέθηκε ένας άνθρωπος που ήταν σταθερά κοντά στο Μαρξ και τον ίδιο, ο Augustus Bebel.
- Το κόμμα απέκτησε μαζική αποδοχή. Έφτασε σε σύντομο χρόνο τα 1 εκ. μέλη, στη συντριπτική τους πλειοψηφία εργάτες και, ήταν το μεγαλύτερο κόμμα στο Ράιχσταγκ (συμβουλευτικό σώμα) που είχε συστήσει ο Κάιζερ με ποσοστά της τάξης του 26%.

- Παράλληλα οι κεντρώες (1) Μπερνστάιν, 2) Κάουτσκι, Μπάουερ, Χίλφερντινγκ) και η αριστερή πτέρυγα του κόμματος (Λούξεμπουργκ, Λίμπκνεχτ) συμμετείχε στη Β' Διεθνή.
- Στο πλαίσιο της Διεθνούς η βασική πολιτική συζήτηση αφορούσε την ιστορική αναγκαιότητα και αμεσότητα του σοσιαλισμού. Οι θέσεις που διατυπώνονταν βασιζόνταν το κατά πόσο η οικονομική κατάρρευση είναι εγγενής στο καπιταλισμό (breakdown debate).
- Στο πλαίσιό της γράφτηκαν άρθρα και βιβλία που σημάδεψαν θετικά και αρνητικά την αριστερά τον 20^ο αιώνα (Hilferding 1910, Luxemburg 1913, 1915, Bauer 1912, Bukharin 1915, Lenin 1916, Grossman 1929, Mozskowska 1929, Baran & Sweezy 1966). Μια κριτική αναφορά σε αυτή τη βιβλιογραφία υπάρχει στο Stravelakis 2020.
- Όμως το καταλυτικό γεγονός ήταν ο πρώτος πόλεμος. Η Διεθνής διαλύθηκε λίγες ώρες μετά τη κήρυξή του. Από το SPD μόνο ο Λίμπκνεχτ καταψήφισε τις πολεμικές δαπάνες στο Ράιχσταγκ για να συλληφθεί στο τέλος της συνεδρίασης και να οδηγηθεί μαζί με τη Λούξεμπουργκ στη φυλακή όπου παρέμειναν σε όλη τη διάρκεια του πολέμου.

- Το SPD υπέστη σειρά διασπάσεων κατά τη διάρκεια του πολέμου. Όμως η ήττα της Γερμανίας και η Οχτωβριανή επανάσταση το έφεραν φαινομενικά ανέλπιστα στα πολιτικά πράγματα.
- Με τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας ο στόλος στο Κίελο στασίασε. Ο Κάιζερ Γουλιέλμος παραιτήθηκε και το SPD έγινε κυβέρνηση. Η χώρα προχώρησε το 1918 σε συνταγματική συνέλευση στη πόλη της Βαϊμάρης. Για το λόγο αυτό το πολιτικό σύστημα που προέκυψε ονομάστηκε «δημοκρατία της Βαϊμάρης» (1918-1933).
- Για την «αριστερά» του SPD η δημοκρατία της Βαϊμάρης θεωρήθηκε κάτι σαν την «προσωρινή κυβέρνηση» στη Ρωσία. Όμως η ηγεσία του κόμματος (ο καγκελάριος Έμπερτ) έδρασε προδοτικά συνεργαζόμενη με την άκρα δεξιά στις δύο επαναστάσεις που ακολούθησαν με συνέπεια την αποτυχία τους και τη τραγική δολοφονία της Λούξεμπουργκ και του Λίμπκνεχτ.

- Όμως το βασικό λόγο στην αποτυχία των 2 Γερμανικών επαναστάσεων έπαιξε το γεγονός ότι οι επαναστάτες δεν είχαν κομματική οργάνωση. Ο Σπάρτακος, η φράξια της Λούξεμπουργκ, δεν είχε πάνω από 4500 μέλη σε όλη τη Γερμανία.
- Πέρα από αυτά το SPD παρέλαβε μια χρεοκοπημένη Γερμανία. Εκτός από την οικονομική κρίση η χώρα ανέλαβε με τη συνθήκη των Βερσαλλιών να πληρώσει πολεμικές αποζημιώσεις στους Αγγλογάλλους. Τις τραγικές συνέπειες εκείνης της συμφωνίας για την Ευρώπη περιγράφει ο νεαρός Keynes στο βιβλίο του «The Economic Consequences of Peace» (1919).
- Η οικονομική κρίση, η βαριά φορολογία και, το μαζικό τύπωμα τραπεζογραμματίων για την κάλυψη των αποζημιώσεων οδήγησε σε υπερπληθωρισμό το 1920. Χρειάσθηκαν 4 χρόνια για την αποκατάσταση της πολιτικής σταθερότητας (1924) μετά και την αποτυχία του πραξικοπήματος του Χίτλερ (8-9 Νοεμβρίου 1923).

- Όμως οι εξελίξεις αυτές δεν μετέβαλαν καθόλου τις απόψεις της ηγεσίας του SPD.
- Είναι χαρακτηριστικό ότι στο συνέδριο του κόμματος το 1927 στο Κίελο ο Χίλφερντιγκ δήλωσε:

I have always rejected any theory of economic breakdown. ... I have always been of the opinion that the downfall of the capitalist system is not something ... that will flow from the inner laws of this system, but that it must be the conscious act of the will of the working class.

- Έτσι ενάμιση χρόνο πριν τη «μεγάλη ύφεση» το SPD διαβεβαίωνε το κόσμο ότι δεν είχε κάτι να τον ανησυχεί για την οικονομία.
- Όμως η οικονομική αμετροέπεια και η πολιτική μυωπία δεν σταμάτησε εκεί. Μέρους πριν ο πρόεδρος Χίντεμπουργκ δώσει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στο Χίτλερ, ο Χίλφερντιγκ έγραφε τα ακόλουθα (Between Decisions 1^η Γενάρη 1933):

And so we stand between decisions. In Germany the Fascist movement has been kept from power, to which it came so very close, thanks to the tactics of Social Democracy, which through its policy of toleration avoided the consolidation of the bourgeoisie into a single reactionary mass under Fascist leadership and prevented the entry of the Fascists into government during their upswing phase.

- Στις 30 Γενάρη του 1933 ο πρόεδρος Χίντεμπουργκ έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Χίτλερ.

Το μεταπολεμικό σκηνικό

- Το μεταπολεμικό σκηνικό στη Γερμανία μόνο επιφανειακά επηρεάστηκε από την τραγική ιστορία της Βαϊμάρης.
- Όπως μας πληροφορούν οι Kosse και Riketty η Γερμανία μεταπολεμικά έγινε από «προεδρευόμενη» σε «πρωθυπουργική» δημοκρατία και μπήκε το όριο του 5% στη κοινοβουλευτική συμμετοχή. Ο λόγος ήταν να μην κρέμεται από μια προσωπικότητα (Χίντεμπουργκ) και να μην υπάρχουν μικρά κόμματα που να προχωρούν σε ετερόκλητες συμμαχίες.
- Τα μεταπολεμικά εκλογικά αποτελέσματα είναι τα ακόλουθα:

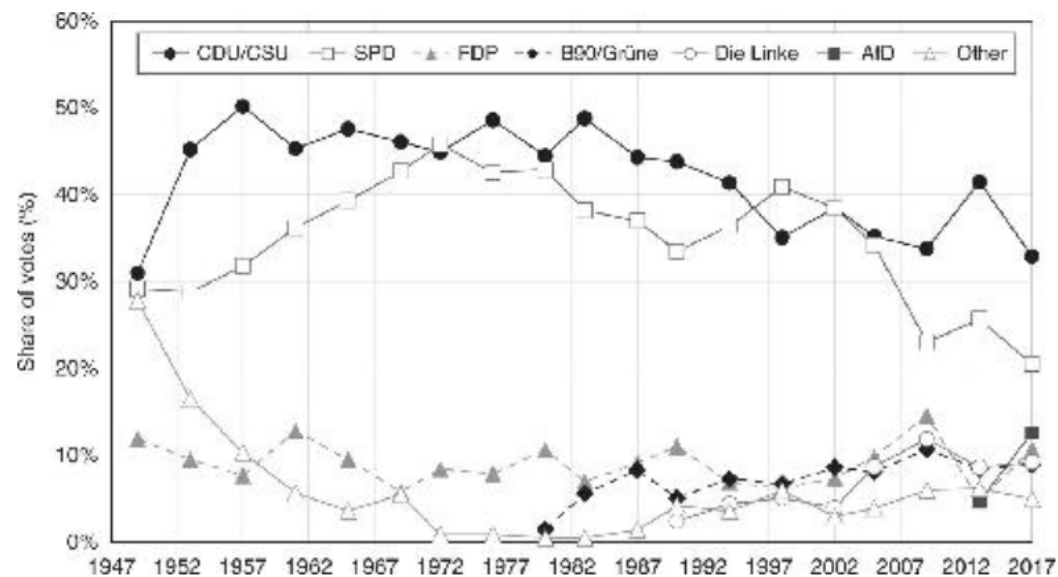
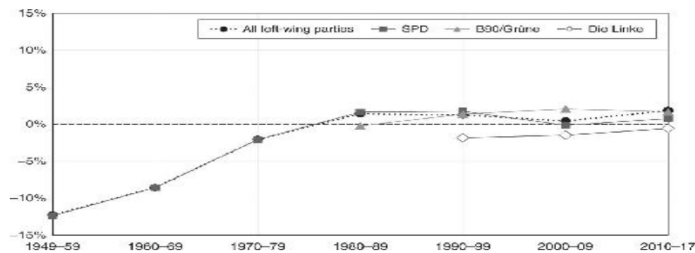
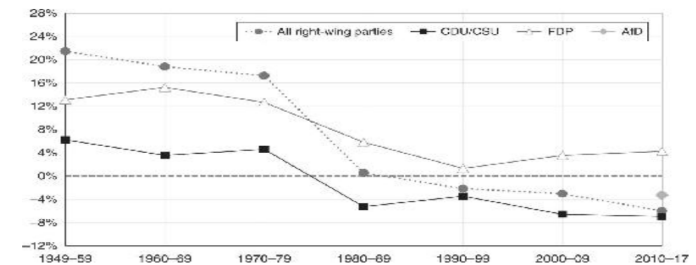

FIGURE 3.1. Federal election results in Germany, 1949–2017

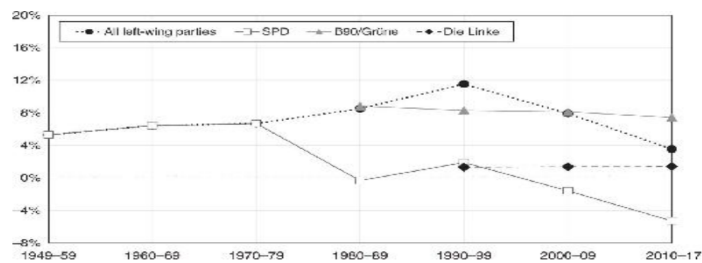
Τα Δεδομένα των Αλλαγών στις Διαχωριστικές Γραμμές

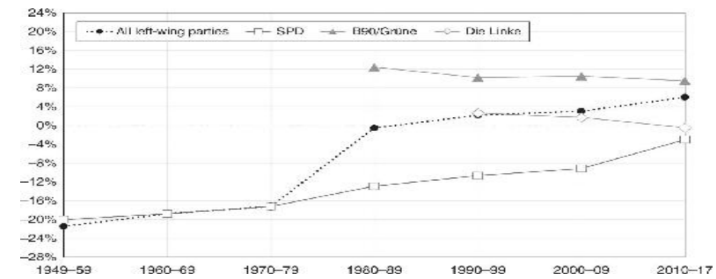
FIGURE 3.4. The reversal of the gender cleavage in Germany, 1949–2017
Data Source: Authors' computations using German postelectoral surveys (see wpid.world).
Note: The figure shows the difference between the share of women and the share of men voting for selected left-wing parties. In the 1950s, left-wing parties (jointly) obtained a score that was 12 points lower among women than among men; in the 2010s, their score was 2 points higher.

FIGURE 3.3. The reversal of the educational cleavage in Germany (right-wing parties), 1949–2017
Data Source: Authors' computations using German postelectoral surveys (see wpid.world).
Note: The figure shows the difference between the share of top 10% educated voters and the share of bottom 90% educated voters voting for selected right-wing parties. In the 1950s, right-wing parties (jointly) obtained a score that was 21 points higher among top 10% educated voters than among other voters; in the 2010s, their score was 6 points lower.

FIGURE 3.5. Left-wing voting and generational cleavages in Germany, 1949–2017
Data Source: Authors' computations using German postelectoral surveys (see wpid.world).
Note: The figure shows the difference between the share of voters aged below the median age and the share of median-aged voters voting for selected left-wing parties. In the 1950s, left-wing parties (jointly) obtained a score that was 5 points higher among young voters than among median-aged voters; in the 2010s, their score was 4 points higher.

FIGURE 3.2. The reversal of the educational cleavage in Germany (left-wing parties), 1949–2017
Data Source: Authors' computations using German postelectoral surveys (see wpid.world).
Note: The figure shows the difference between the share of top 10% educated voters and the share of bottom 90% educated voters voting for selected left-wing parties. In the 1950s, left-wing parties (jointly) obtained a score that was 21 points lower among top 10% educated voters than among other voters; in the 2010s, their score was 6 points higher.

Και Φυσικά
το
Εισόδημα...

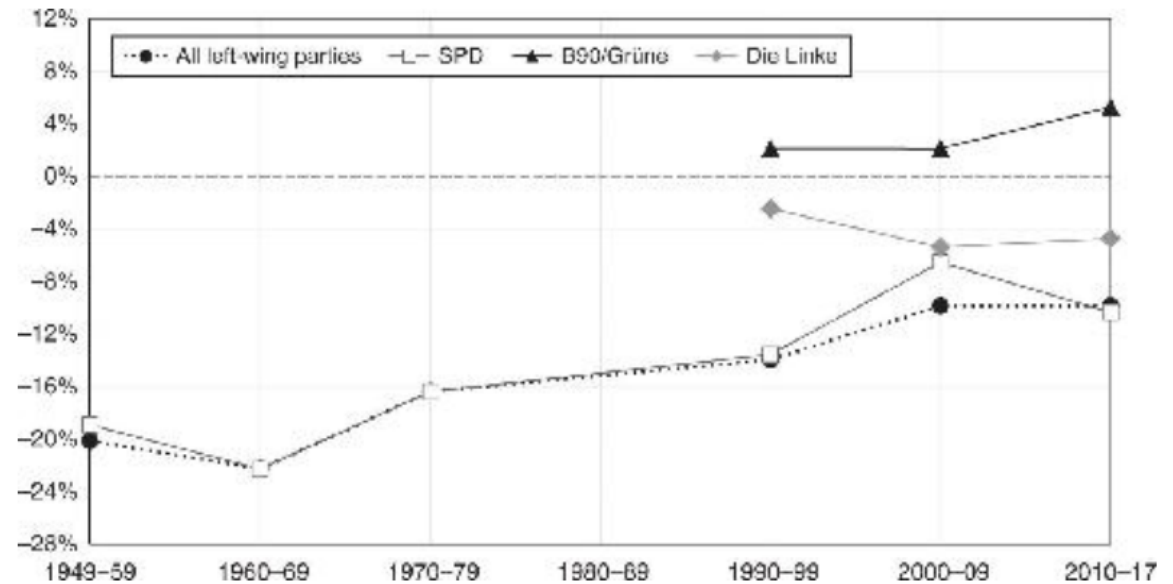

FIGURE 3.6. Left-wing voting and income in Germany, 1949–2017

Data Source: Authors' computations using German postelectoral surveys (see wpid.world).

Note: The figure shows the difference between the share of top 10% earners and the share of bottom 90% earners voting for selected left-wing parties. In the 1950s, left-wing parties (jointly) obtained a score that was 20 points lower among top 10% income voters than among other voters; in the 2010s, their score was 10 points lower.

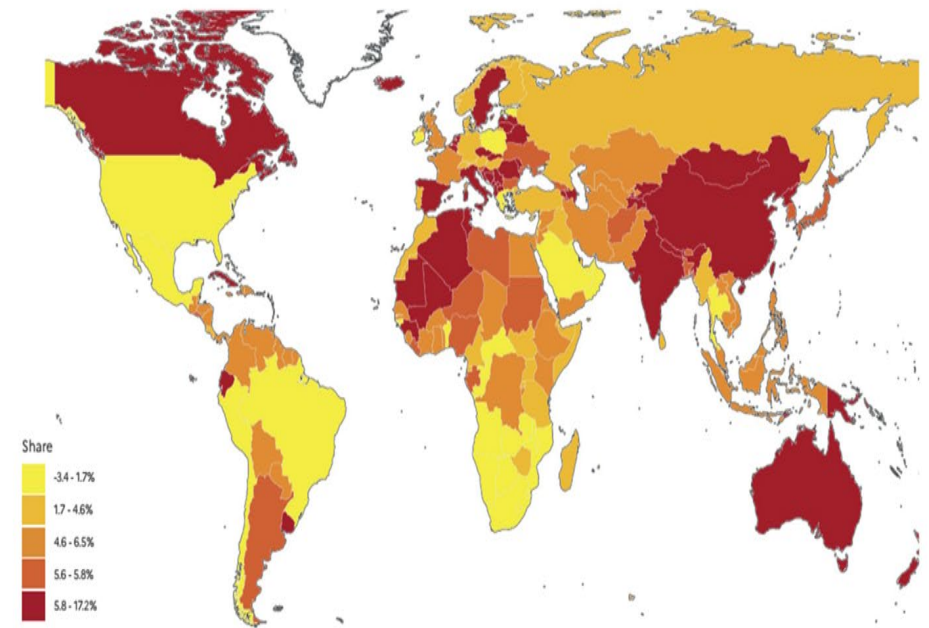
Κάποια Σχόλια στη Προσέγγιση του Piketty

- Τα στοιχεία αναδεικνύουν το πρόβλημα της πολιτικής εκπροσώπησης της εργατικής τάξης και της νεολαίας από το σύνολο του Γερμανικού πολιτικού συστήματος.
- Η αριστερή ατζέντα φαίνεται να κυριαρχείται από τις προτεραιότητες ενός δυναμικού επιστημόνων προερχόμενο από «μη ιεραρχικούς χώρους» (εργαζόμενοι στην Υγεία, στην εκπαίδευση κλπ.) Με κεντρικά τα θέματα των δικαιωμάτων και των διακρίσεων, της οικολογίας κλπ.
- Όμως το άρθρο παραλείπει να πει ότι όλες οι Γερμανικές κυβερνήσεις μετά το 2000 ήταν συμμαχίες της πλουτοκρατίας (CDU ή FDP) και εργατικών κομμάτων (SPD). Ενώ τελευταία συμμετέχουν και κόμματα της «αριστερής ελίτ» (Πράσινοι). Κοντολογίς, ιδιαίτερα τα χρόνια της κρίσης πρώτα της Γερμανικής (2000) και μετά της παγκόσμιας (2008) οικονομίας όλες οι κυβερνήσεις είχαν ανάγκη τη «συναίνεση» της εργατικής τάξης μέσω του SPD.
- Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 2000 και μετά το SPD συμμετείχε σε όλες τις κυβερνήσεις έχοντας κερδίσει μόνο τις εκλογές του 2002 και του 2019.
- Συνολικά, η ανάλυση του Piketty με βάση τις 5 διαχωριστικές γραμμές Μορφωτικό επίπεδο, φύλο, θρησκεία, ηλικιακή ομάδα και ταξική θέση περισσότερο αναδεικνύει το πρόβλημα εκπροσώπησης της εργατικής τάξης παρά εξηγεί την εκλογική συμπεριφορά.

2. Ανισότητα και Ελλάδα

- Από το πρώτο μάθημα είχα τονίσει την περιορισμένη Ελληνική βιβλιογραφία για την ανισότητα. Χαρακτηριστικά και τα στοιχεία για την εκλογική συμπεριφορά και τις διαχωριστικές γραμμές (Cleavages) παρόλο που αφορούν 50 χώρες η Ελλάδα δεν είναι μέσα σε αυτές.
- Στη συνέχεια θα παρουσιάσω τα δύο άρθρα που βρήκα στο world inequality lab. Όμως πριν πάμε εκεί να θυμηθούμε τα συνολικά στοιχεία που δίνει η έκθεση του 2022. Στο σχήμα ο πλούτος του κατώτερου 50% στην Ελλάδα είναι -2% από τα χειρότερα στην Ευρώπη και το κόσμο.

Figure 1.14b Bottom 50% wealth shares across countries, 2021

Interpretation: In Spain, the Bottom 50% captures 17% of total household wealth, whereas the value is -2% in Greece: individuals from the bottom 50% have more debt than wealth on average. Net household wealth is equal to the sum of financial assets (e.g. equity or bonds) and non-financial assets (e.g. housing or land) owned by individuals, net of their debts. **Sources and series:** wir2022.wid.world/methodology

Charalambidis 2016

- Το άρθρο του Νίκου Χαραλαμπίδη παρουσιάζει ενδιαφέρον γιατί επιβεβαιώνει με βάση τη μεθοδολογία των Piketty και Zucman (2014) ότι σε θέματα ανισότητας η Ελλάδα δεν είναι ειδική περίπτωση. Δηλαδή, ο λόγος πλούτου/ εισοδήματος παρουσιάζει αύξηση.
- Θυμίζω ότι ο συγκεκριμένος λόγος στο σκεπτικό του Piketty παραπέμπει σε αύξηση του μεριδίου των κερδών λόγω του ότι ο συντελεστής υποκατάστασης κεφαλαίου εργασίας είναι μεγαλύτερος της μονάδας. Το τελευταίο παραπέμπει σε συσσώρευση πλούτου διότι η κοινωνική κινητικότητα είναι περιορισμένη και ισχύει το $r > g$.
- Το άρθρο ακολουθώντας μια ενδιαφέρουσα οικονομετρική μεθοδολογία βρίσκει ότι ο λόγος από 170% το 1970 φτάνει το 500% το 2013.
- Συγκεκριμένα ο συνολικός πλούτος μετριέται με την εξίσωση στα δεξιά

$$W_{t+1} = \frac{Q_{t+1}}{Q_t} (W_t + S_t).$$

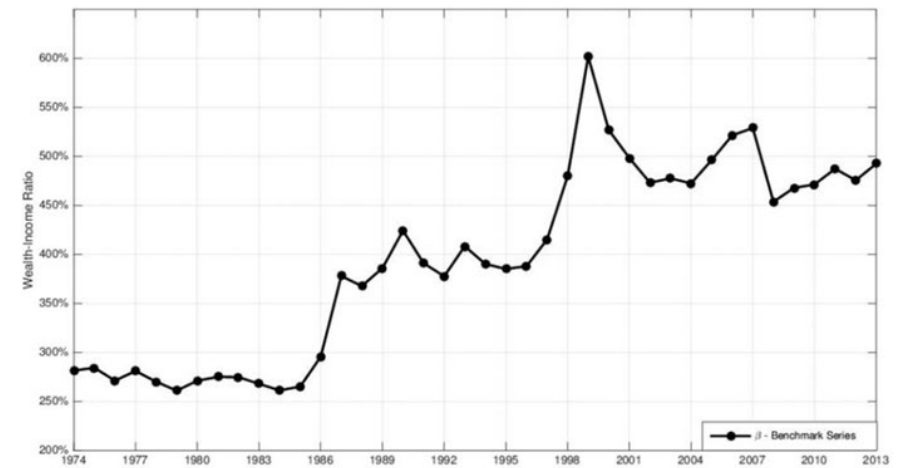

Figure 4. National Wealth-Income Ratio, Greece 1974–2013

Chryssis & Kountentakis 2019

- Το άρθρο προσπαθεί να συνδυάσει την ανισότητα με την εκάστοτε κυβέρνηση που βρίσκεται στα πράγματα.
- Αυτό που κάνει είναι η συσχέτιση των ανώτερων εισοδημάτων με την κυβέρνηση χωρίς να συζητά την πολιτική κατάσταση και τις ευρύτερες συνθήκες.
- Με άλλα λόγια προσπαθεί να δει το όλο θέμα θεσμικά εξετάζοντας την υπόθεση μιας αρνητικής συσχέτισης της δημοκρατίας με την ανισότητα. Ενώ υπάρχει παντελής απουσία αναφορών στην επίδραση της ανεργίας
- Όμως αποτυγχάνει να συσχετίσει την ισχυροποίηση των συνδικάτων τη 10ετία του 80 με τον περιορισμό της ανισότητας. Τελικά το ποιο ενδιαφέρον σημείο είναι η συσχέτιση της ανισότητας με τη «χρηματιστικοποίησης» που επιβεβαιώνει τα ευρήματα του Shaikh 2017 για τις ΗΠΑ.
- Τέλος τα στοιχεία των υπολογισμών του μεριδίου των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων στο ΑΕΠ είναι νεφελώδης και είναι καλό να διαβαστεί το διευκρινιστικό σημείωμα των συγγραφέων στο Inequality Lab πριν χρησιμοποιηθούν τα ευρήματα.

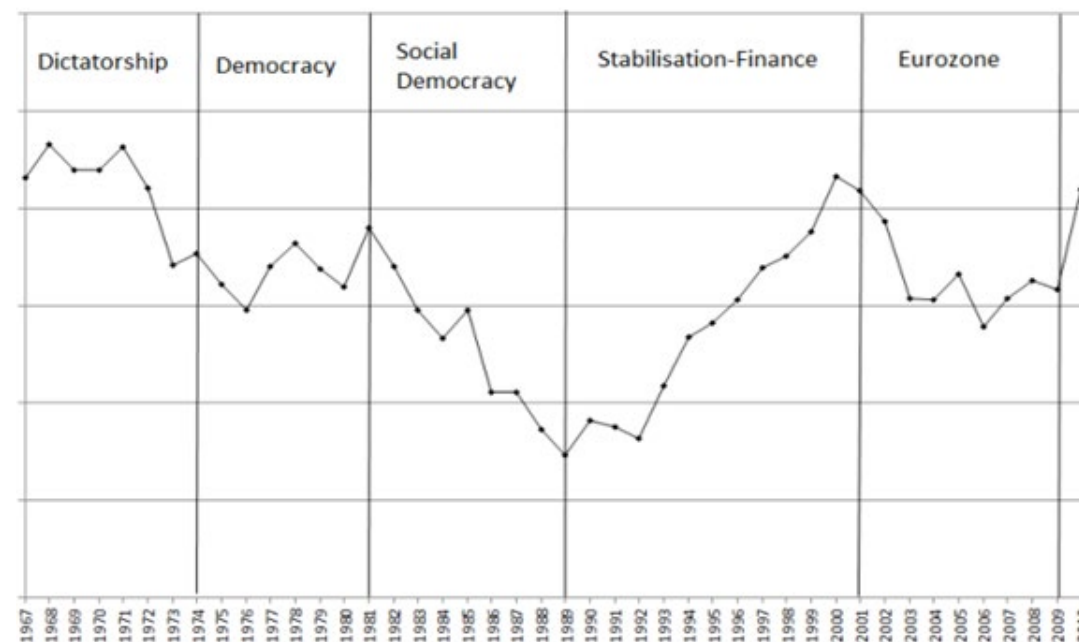

Figure 1: The top decile

Καταληκτικές επισημάνσεις

- Μια επισήμανση μόνο. Για την Ελλάδα η συζήτηση είναι ανοιχτή για το σύνολο των αναλυτικών πλαισίων. Ιδού πεδίο δόξης λαμπρό.